

שלושה ייצוגים של זנות בספרות

תקוותו של ג'ורג' ברנרד שו בדבר כוחו של התיאטרון לחולל שינוי במציאות החברתית לא התגשמה לפי שעה. ואולם גם אם פועלה של האמנות בקידומו של שינוי חברתי אינו מלווה בשינוי ישיר ומידי, אין ספק בחשיבותה. האמנות פותחת צוהר שאפשר להתבונן דרכו אל מציאות, שללא אותו ייצוג אמנותי שלה היתה נותרת נסתרת מן העין ומן הלב. באמצעות ההתבוננות, שהיא פרי ההישג האמנותי, אנו עשויים לבוא לידי הבנה עמוקה של הסיטואציה המוצגת. בסופו של דבר עשוי השינוי להתרחש בעקבות תובנה שהביטוי האמנותי תרם ליצירתה. האמנות היא כלי חשוב להבנתה של תופעת הזנות, לתפישת סוגי הרגש שהיא מעוררת בקרב גברים ונשים כאחד ולהתחקות אחר מבני העומק המאפשרים את קיומה.

הספרות, המייצגת את הדקויות והפיתולים של התודעה החברתית, חושפת את יחסי הכוחות הבעייתיים בין אישה המוכרת מין לבין הלקוחות ובין האישה לבין העולם. לספרות יש יכולת לשקף את מציאות הזנות היומיומית, שפרקטיקות עתיקות יומין מסייעות למקם בשולי החיים הרגילים, מאחורי כניסות דיסקרטיות ודלתות נעולות. בשלוש ההתבוננויות הספרותיות שלהלן, הדמויות שאנו מביטים דרך עיניהן בהתרחשויות מציצות לתוך מציאות הזנות ואף יוצרות עמה קשר קצר ומגע מסוים, מקוטע. ואולם הן ממהרות לשוב למציאות חיי השגרה שלהן אחוזות בהלה, גועל,

בושה ואשמה, המתפוגגים כשעולם הצללים של הזנות חוזר אל החשכה הרגילה האופפת אותו.

אפתח בקטע מתוך **מכתבים מנסיעה מדומה**, ספר הפרוזה הראשון של לאה גולדברג, שראה אור בשנת 1937. זהו רומן-מכתבים קצר. הכותבת היא רות, ומכתביה, המופנים אל אהוב ספק נוכח ספק נעדר, מספרים על מראות ונסיעות באירופה המשנה את פניה. "הגיבורה שלי – רות", כותבת לאה גולדברג, "עלולה לחיות כמוני בזמן התלוי על בלימה [...] (עמ' 7). אחת הערים שרות כותבת עליהן היא ברלין. וכך היא מתארת את רשמי שיטוטיה שם:

"בדרך זו הייתי שבה הביתה מן התיאטרון, מביקור אצל מכרים. בלילה. ליד חלונות בית-המסחר סובבו זונות מצוחצחות, עטופות פרוות, נעולות נעליים גבוהות המגיעות עד ברכיהן. אדומות, צהובות, שחורות. זוכרת אני, כמה נדהם מוחי בן התשע-עשרה, כשנודע לי כי כל צבע נעליים סימן הוא ל'סוג' מסוים של זונות. השחורות – לסדיסטים, הצהובות – למזוכיסטים, האדומות – 'סתם'. המיון הזה רדף אחרי כחרפתי הפרטית. רבות לא יכולתי אז לסלוח לו לאדם" (עמ' 16).

"פה, בפנינת שני רחובות [...] הייתה מתהלכת תמיד נערה בלונדית לבושה פרווה שחורה ונעליים אדומות. כבת שבע-עשרה, אולי אפילו שש-עשרה. בלילות קור וגשם הייתה עומדת פה. פניה המפורכסים רק מעט היו עליזים מאד. פני בעוברי עליה היו עצובים. [...] ואני לא יכולתי לסלוח לה על שאינה שונאת אותי. התביישתי שאני הולכת מן התיאטרון, שביליתי את היום באוניברסיטה, שאני, אם יעז מישהו לגשת אלי ברחוב אפל זה, אעבור על פניו בהבעת בוז מהולה בפה, אעלה אל חדרי הסגור בפני כל העולם וארדם. [...] אני אעבור את דרכי מסיגופים לסיגופים, מבדידות לבדידות, אך 'בכל

עת יהיו בגדי לבנים ושמן על ראשי לא יחסר'. ואני
 התביישתי לפניה באותה בושה הצורבת של תשע-עשרה
 שנותי" (עמ' 17-18).

לאה גולדברג מגדירה את רות, ובמשתמע ייתכן שגם את עצמה,
 כמי שאולי ראתה ואולי דמיינה את התמונות המתוארות
 במכתבים. אפשר שהמכתבים משקפים זיכרון ממשי, ואפשר שהם
 "רק הד אֶסוּצִיאצִיות, פֶּלִיל חרוזים, תמונות והלך-נפש" (עמ' 9).
 בין כך ובין כך, גם אם גולדברג לא ראתה במו עיניה את הזונות
 הברלינאיות, היא מדמינת את הבושה. רות אינה רק בת-דמותה
 של המחברת. גולדברג מתארת ברגישות ובעומק איך נשים רבות
 חוות את תופעת הזנות. "רות אינה עלמה סנטימנטלית" (עמ' 7),
 היא מאפיינת את האישה פרי דמיונה. ואכן, רות מעוצבת באופן
 שתחושתיה לנוכח המפגש עם שוק המין הברלינאי אינן קשורות
 לסנטימנטליות יתירה או לרגישות שמקורה בגילה הצעיר. גולדברג
 מצליחה לבטא באמצעות רשמיה הדמיוניים של רות משהו
 מהבושה שמרגישות נשים רבות לנוכח תופעת הזנות.

התרבות ומציאות החיים גם יחד אמנם יצרו פער שכמעט אינו
 ניתן לגישור בין נשים החולפות לתומן ברחוב בשופן מן התיאטרון
 בברלין, בתל-אביב ובכל עיר אחרת כלשהי, נשים שייתקפו בהלה
 וזעזוע אם יראו בהן בטעות זונות, לבין נשים שאכן עוסקות בזנות.
 ואולם החוויה שגולדברג מתארת אינה נובעת מתפישת הזונות
 של ברלין כאחרות, אלא מעמדה הפוכה – עמדה של סולידאריות
 של אישה אחת עם אישה אחרת. סולידאריות והזדהות הן המקור
 העמוק של הבושה הצורבת, החרפה הפרטית שגולדברג כותבת
 עליה. הבושות הפרטיות מצטרפות לבושה קולקטיבית בקרב נשים
 לנוכח הזנות, בושה שהיא מנת חלקן של הנשים בעולם על שום
 קיומה הרצוף של התופעה.

דומה שקשה למצוא בקרב גברים סולידאריות או בושה
 קולקטיבית לנוכח תופעת הזנות. מלכתחילה עוצבה הזנות
 כפרקטיקה המשרתת גברים, כאשר התשלום בעבור השירות המיני

הוא מאז מעולם מעין פטור משתמע של הלקוחות הן מאחריות כלפי גורלן של העוסקות בזנות והן מרגשות טורדים. יתירה מזאת, הבילוי שעיקרו צריכה משותפת של מין קנוי בידי קבוצה של חברים הוא פרקטיקה מקובלת, המחשלת את הרעות הגברית, כמתואר בקטע הקצר שלהלן, מתוך "תקריות" של רולן בארת, טקסט שעיקרו רשמי שהותו של המחבר במרוקו בסוף שנות השישים:

"הנערים עשו מגבית כדי לממן לעצמם זונה; אחד מהם נסע שלושים קילומטר באופניים כדי להביא אותה מהעיר א' ולקנות משקאות; אחר כך כולם עברו עליה."²

תמת ה"נערים" או הגברים היוצאים לבילוי מיני נפוצה למדי, והיא משמשת רקע לאילוסטרציה רגישה של חריגותו החברתית והתרבותית של הגבר המתבייש לנוכח הזנות העומדת במרכז סיפורו של אנטון צ'כוב, "התקף"³. ואסיליב, הסטודנט למשפטים, נענה להפצרות שני ידידיו, מאיר, הסטודנט לרפואה, וריבניקוב, תלמיד המכון לאמנויות, ויוצא אתם לבילוי בסמטת ס', "רובע הפנסים האדומים" של מוסקבה בסוף המאה התשע-עשרה, שבה נכתב "התקף". השלישייה עוברת מבית-זונות אחד למשנהו, אבל ואסיליב לא מצליח ליהנות כמו חבריו. מתברר כי הוא ניהן (או קולל) בנפש רגישה במיוחד, ולעומת העליצות והעונג שמעורר הבילוי אצל ידידיו, בו מתעוררת מצוקה. ואסיליב יודע שבעיני חבריו הזנות היא מובנת מאליה, והוא כמה להיות "נורמאלי" כמוהם, אך ללא הועיל. משהו בתוכו מתקומם כבר במפגש הראשון עם נשים המציעות את גופן למכירה. הוא חש "[...] שכל מה שנוהגים לכנותו כבוד האדם, האישיות, דמותו וצלמו של אלוהים, חולל כאן עד היסוד[...]" (עמ' 54). למראה התלהבותם של חבריו מהאפשרות הזמינה לקנות "אדם בשר ודם תמורת מטבע עובר לסוחר" (עמ' 46), הוא שואל את עצמו:

"אחד מן השניים: או שרק נדמה לנו שהזנות היא רעה

חולה ואנחנו מגזימים, או אם הזנות היא אמנם רעה חולה [...] אז הידידים החביבים האלה שלי הם בעלי עבדים, אנסים ורוצחים [...]. האם לא ניצלו כרגע לרעה את הרעב, הנבערות והטמטום?" (עמ' 56). 'תקשיבו!' הוא מנסה להסביר לחבריו, 'האומנם אינכם מבינים כמה זה איום? הרפואה שלכם תעיד שכל אחת מהנשים האלה עתידה למות בטרם זמנה [...] האמנויות יעידו שעוד קודם לכן הן מתות מוות מוסרי [...]'. האם זה לא איום ונורא? (שם).

גם כשוואסילייב נפרד מחבריו, רשמי המראות שראה אינם מרפים ממנו אלא הולכים ומתעצמים, והופכים ל"התקף" קשה. זהו התקף של כאב נפשי, של ייאוש לנוכח הסבל וההשפלה שיש בזנות, ובייחוד לנוכח חוסר האונים וחוסר היכולת לשנות את פני הדברים. חבריו המסורים של ואסילייב מבהילים אותו לפסיכיאטר, וואסילייב מנסה לשכנע אותו כי אין שום שיגעון בהתקף שלו. המציאות היא החולה, הוא מסביר. ואולם הרופא המנוסה, היודע את מלאכתו, מטפל בחולה שלו כמיטב יכולתו, מרגיע אותו במילים, במחוות ובעזרת תרופות מתאימות, וההתקף מתחיל להתפוגג. בסיומו של הסיפור שב ואסילייב לאיתנו ולחיו הרגילים, ומשתרך בעצלתיים אל האוניברסיטה.

מה טיבו של ההתקף שוואסילייב חווה? ברשימה יפה שכתבה מתרגמת הסיפור לעברית, דינה מרקון, היא מציינת כי דמותו של וְסוֹלוֹד גֶרְשִׁין (1855-1888), סופר רוסי הומניסט ששלח יד בנפשו, וביקורת בת זמנו הגדירה אותו כמי ש"כותב בדם לבו", שימשה השראה לצ'כוב כשכתב את "התקף".⁴ דינה מרקון עורכת הקבלה מעניינת בין דמותו של גרשין, שסבל ממחלת נפש, ושכדברי אחד מחוקרי הספרות הרוסים, יצירתו מאופיינת ב"צרימה תמידית בינו לבין כל הסדר העולמי", לבין ואסילייב, שצ'כוב מייחס לו אולי מחלה דומה:

"לפי כל הסימנים, גיבורו של 'התקף' סובל מאותה 'מחלה'.

אחד מתסמיניה: אי־יכולתו להשלים עם המציאות 'כמות שהיא', סירובו לקבלה כמובנת מאליה. העולם הפיזי, הארצי, הוא גס ובהמי הרבה יותר מהעולם ה'ספרותי', המדומיין, האידיאלי. הקיום במישור הנפשי טהור הרבה יותר, נצבע בצבעים הרבה יותר עדינים מהעולם 'כהווייתו', עולם הממש, שהנפש קורסת, מתרסקת תוך כדי מפגש אתו – כתוצאה מהפער הבלתי נסבל בין השניים."

התגובה הגברית המקובלת והנפוצה – קבלת המציאות "כמות שהיא" – מיוצגת על ידי ידידו של ואסילייב, הסטודנט לרפואה, הדורש באוזניו: "הוודקה נועדה לשתייה, בשר החדקן לאכילה, הנשים לביקורים, השלג להליכה" ("התקף", עמ' 42). ובמילים אחרות, הזנות היא חלק מסדר הדברים הטבעי בעולם שיש ליהנות ממנו ללא חקירה ודרישה.

ואסילייב מעוצב כחריג בחברה שבה הוא חי, כמי שנתקף במצוקה נפשית מפתיעה ומפחידה לנוכח תופעה רגילה, שחבריו מקבלים אותה בשוויון נפש אם לא בברכה. טיפול רפואי של מומחה לבריאות הנפש משיב את ואסילייב לאיתנו ומאפשר לו להמשיך בחיי הסטודנט הרגילים שלו. ואולם החוויה שחווה מצטיירת בסיפור לא כתגובה גברית סבירה למפגש ישיר עם הזנות, אלא כסטייה, שאפשר להבינה על רקע התקף של מחלת נפש.

במציאות תגובה גברית חריפה לתופעת הזנות כמו התגובה שמתאר צ'כוב ב"התקף" היא נדירה למדי. ואולם תגובה גברית של בושה מתונה בעקבות חוויה של קניית מין היא תדירה. חוויה שכזאת מתוארת בספרו של יעקב שבתאי זכרון דברים.⁵ גם בזכרון דברים, כמו ב"התקף", בפנינו חבורה של שלושה גברים – צואר, ישראל וגולדמן. באחת האפיזודות ברומן מתוארות חוויותיו של גולדמן הצורך את שירותיה של זונה. גולדמן, כשני רעיו, אינו מוצא סיפוק ביחסיו עם נשים. לאחר נישואים שכשלו הוא שומר על קשר שטחי עם דיתה, שעמה הוא מקיים לפרקים יחסי מין שאינם מסבים לו הנאה רבה. נחמה הוא מוצא בקניית שירותי מין. את

הנחמה הזאת שבתאי בוחר לקשר עם חרפה והשפלה, שהן חלק בלתי נפרד מחוויותיו של גולדמן כלקוח. זוהי, כותב שבתאי, "[...] נחמה שהיתה בזויה בעיניו ומשפילה ונגועה בחטא, אבל היא היתה היחידה שהיה מסוגל לה ואשר עם כל החרפה לא יכול היה לוותר עליה [...]" (עמ' 119). רחוב הירקון של גולדמן הוא

"[...] הרחוב הבזוי וגם המפחיד ביותר בעיר, וכמו תמיד הרגיש נוסף לזרות גם את מועקת החרפה [...] והרגשת החרפה והחטא הוסיפה להחזיק בו כשצעד לאורך הרחוב הזה [...]" (עמ' 120).

אבל שלא כמו ואסילייב של צ'כוב, שתחושת החרפה לא זו בלבד שעצרה בעדו מלשכב עם זונה אלא גם העלתה אצלו מחשבות בדבר תיקון עולם ובהמשך דרדרה אותו להתקף החריף של כאב נפשי, גולדמן חוזר שוב ושוב אל המועדון הרגיל שלו, ששם הוא נזקק לשירותי המין של פאולה, ש"אליה הוא רגיל". בסיומה של עסקה, המתממשת בחצר, גולדמן "מסתדר", ומבלי שאפילו יפנה את פניו אל פאולה, הוא הולך הביתה מרוקן ומדוכדך, "[...] שכן, לאחר מעשה לא נותרה בו אלא הרגשת החרפה והחטא [...]" (עמ' 122). לצדם של רגשות אלה חש גולדמן אכזבה, שכן הדקות המועטות בחצר לא דמו כלל לבילויים המיניים המסעירים שטיפח בדמיונו בעקבות הסיפורים והחומרים הפורנוגרפיים שסיפק לו צואר.

מה מקור רגשות החרפה וההשפלה של גולדמן? ומדוע אין הם מרתיעים אותו מלשוב ולקנות מין? שבתאי עיצב את גולדמן כמי שאינו נרתע מבירורים פנימיים ומניסיונות לרדת לחקר רגשותיו ומקורותיהם, ואפילו נמשך לבירורים שכאלה. גולדמן אוהב "[...] לפענח את המשמעויות הנסתרות [...]" (עמ' 7) שבמציאות החיים ולשקוע בהגיגים פילוסופיים מאותו סוג שרעיו של ואסילייב, ובעצם גם רעיו של גולדמן, נרתעים ממנו. ואולם בעניין הזנות מחשבותיו של גולדמן מתאפיינות בשטחיות ובחד-ממדיות.

רות ממכתבים מנסיעה מדומה מתביישת לפני הנערה הברלינאית הצעירה שהיא נתקלת בה בשובה מהתיאטרון. לעומת רות, גולדמן לא מתבייש לפני פאולה. הבושה שלו היא מסוג אחר. גולדמן מתבייש, כנראה, משום שהעליבות וההשפלה הקשורות לזנות דבקות בו בעת שהוא נמצא במעמד הלקוח. הוא מנסה לשכנע את עצמו שבעצם אין מקום לחרפה, שכן זנות היא תופעה שמתיישבת יפה עם "המוסר ההומניסטי" שהוא דוגל בו:

"[...] פעמים אין־ספור הצליח לשכנע את עצמו שהמוסר המקובל מבוסס על הדת, ואילו המוסר ההומניסטי, המבוסס על התבונה, שבאפשרות קיומו האמין, ואשר כאדם לא דתי רק אותו יכול היה לקבל, אינו שולל את הזנות [...]" (עמ' 120).

גולדמן יוצר אפוא לעצמו משוואה פשוטה – קישורה של זנות עם חרפה נובע מהמוסכמות הנשענות על הדת, שאינן מקובלות עליו; דחיית הדת ואימוץ "המוסר ההומניסטי" המבוסס, כאמור, על תבונה, אמורים להוליך ישירות אל תפישת הזנות כתופעה שאינה כרוכה בחרפה.

ואולם הרגשת החרפה והחטא הקשורה לזנות מוסיפה לרדוף את גולדמן למרות הניתוח הרציונאלי. את המוסר הדתי גולדמן דוחה בתוקף, אבל לא עולה על דעתו, כפי שעוצבה בידי שבתאי, לחפש את מקורה של החרפה במוסר אחר שהוא מחויב לו. הוא לא מקשר את הפרקטיקה של קניית שירותי מין מנשים להשפלה, לניצול או לראיית הנשים המספקות את השירות כחפץ. לא מטרידה אותו ולו לרגע תהייה כלשהי בדבר רגשותיה או תודעתה של פאולה כאשר היא מקיימת עמו יחסי מין תמורת תשלום. לעומת זאת, מעסיקה אותו מאוד זכותו כלקוח לקבל שירות מלא ואיכותי. שבתאי מתאר את אכזבתו המרה של גולדמן לאחר הניסיון הראשון שלו כלקוח. גולדמן הנרגש והנפחד, הטעון בציפיות מופלגות, מזמין בפעם הראשונה "[...] זונה כדי לבלות אתה [...]" (עמ' 123). ואולם

הבילוי מסתיים באכזבה מבישה לאחר שהאישה, שגולדמן חשב שישכב אתה, מאפשרת לו רק "[...] לחבק אותה מעט ולגעת בעד השמלה בשדיה [...]. ולנשוק לה פעם או פעמיים [...]" (שם). ועוד כותב שבתאי:

"וגולדמן, שחש עצמו מרומה ונלעג, ניסה למחות, אבל הוא עשה זאת בשפה רפה משום שהבין שלא תהיה בכך תועלת ומשום שחשש מאלימות, ולבסוף קם ואמר 'תדעי שהפסדת קליינט', והסתלק משם במהירות [...]" (שם).

גולדמן מעוצב כאדם שגם אם בתחומים אחרים נפשו פעילה וחקרנית, הרי שבכל הנוגע לחווייתו כלקוח הקונה שירותי מין מחשבתו אטומה ושבויה בתפישה שעל פיה הזנות היא אופציה טבעית.

במקום אחר בספר גולדמן נותן את דעתו ברצינות על שאלת חופש הבחירה. הוא הוגה בסוגיית ההתאבדות, ומציג עמדה שעל פיה "[...] היא המיצוי המלא והשלם ביותר של חופש הבחירה שהחיים מציעים [...]" (עמ' 151). אבל הוא לא מקשר בין זנות לסוגיות של חופש בחירה או שלילה של חופש בחירה. כמה שונה דמותו מזו של וואסילייב של צ'כוב, שעוצב כמי שנפשו עוברת על גדותיה בתודעת ניצולן והשפלתן של הנשים העוסקות בזנות, ובמחשבות על מה שהוליך אותן לכך, ומה יש לעשות כדי שהניצול וההשפלה ייפסקו. גולדמן אינו רואה את עצמו כלל כמנצל. עמדת הלקוח הזכאי לשירות מיטבי היא מבחינתו מובנת מאליה, ומתיישבת עם אותו "מוסר הומניסטי" שבו הוא מאמין.

התפישה של גולדמן תואמת את ההווייה החברתית והתרבותית של זכרון דברים. כך, למשל, כשצזאר מזכיר אישה כלשהי, פעמים רבות הוא מצמיד לשמה את התואר "זונה" או "זונה מלוכלכת". הוא סבור, "[...] שכמעט כל אשה תיכנע לכוח ונשים לא מעטות אף מצפות שיאנסו אותן [...]" (עמ' 66), דעה שהוא מפרט לעתים קרובות באוזני גולדמן המתקנא בו עמוקות בדמיינו את חוויית המין של ידידו ומנסה להתנחם בקניית שירותי מין מפאולה.

שבתאי עצמו וגם הדמויות שיצר בזכרון דברים הם גיבורי תרבות מובהקים. מרכזיותו הנמשכת של זכרון דברים כסמן תרבותי באה לידי ביטוי גם בעיבודיו לקולנוע ולטלוויזיה ובשיח מחקרי ענף המקיף אותו.⁶ גולדמן אינו עוד דמות ספרותית אחת מתוך אין-ספור דמויות אחרות. התודעה שלו היא תודעה מייצגת תרבות, ועל כן עיצובה והמשתמע ממנו הם בעלי חשיבות מיוחדת. בזכרון דברים הוויה של "הליכה לזונות" כדרך חיים נהיית להוויה המייצגת את המציאות הנורמטיבית, גם אם היא מעוררת, מסיבות שונות, תחושות עמומות של בושה או חרפה. הנשים בזכרון דברים עוברות בדרך כלל תהליך של החפצה ו"הסחרה". הן "מוחלפות זו בזו, מועברות בין הגברים, ותפקידן לאשר את גבריותם של הגברים."⁷ ואולם המקרה הקיצוני ביותר לשימוש בנשים כבחפצים, שגם הוא משתמע בזכרון דברים כמקרה נורמאלי, כפרקטיקה מובנת מאליה, הוא קניית שירותי מין מהן.

ספק אם שבתאי ביקש ליצור באמצעות דמותו של גולדמן מניפסט של מחאה, שמטרתו לעורר מודעות לבעיית הניצול וההשפלה שבזונות. יתירה מזאת, מציאתו של היסוד הזה בטקסט השבתאי אינה פשוטה ומובנת מאליה. ייתכן שאפילו לנשים קל להזדהות עם חרפתו והשפלתו של גולדמן יותר מאשר לדמיין את תודעתה של פאולה או של אותה אישה המקפידה על תסרוקתה ואיפורה שממנה מנסה גולדמן לקנות בפעם הראשונה שירותי מין. וכמו שמציינת חנה סוקר-שווגר, "עוצמת ההזדהות שמעוררת יצירתו של שבתאי היא כה גדולה, עד שהיא מובילה את הקורא להזדהות עם הסובייקט המעוצב בה, בלי לשים לב שבכך הוא מתנכר לעיתים לעורו שלו, למינו שלו."⁸ עם זאת, ולמרות הפיתוי להזדהות עם האומללות המהורהרת של גולדמן, בקריאה נוספת מצטייר בבהירות עוד רובד הטמון ביצירתו הגדולה של שבתאי. מתוך תודעתו של הגיבור הולכים ומתפשטים מעגלי-משמעות חדשים.

אני קוראת את התנהלותו ומחשבותיו של גולדמן כמעין אזהרה. גולדמן הוא אדם חושב ורגיש, אבל כשמתעורר בו הדחף לקנות שירותי מין, מתעמעמות הרגישות ודקות המחשבה. זנות היא

מבחינתו בראש ובראשונה מצרך זמין, שמסיבה שלא מוחוורת לו יש אמנם משהו משפיל בצריכתו, אבל תמיד נלוות אליה ציפייה ותקווה כי אולי הפעם הבאה תסב לו חוויה מספקת יותר מקודמתה. האזהרה המשתמעת מופנית כלפי חברה שזהו הלך הרוח הרווח בה; חברה החסרה את היכולת להבחין בסבל, בהשפלה, במצוקה ובהחפצת האנושי שהם תוצאה בלתי נמנעת שלהם.

כשם שמוכיחה המציאות, יש ויש מקום לאזהרה מעין זו, שכן חוסר הרגישות המגולם בדמותו של גולדמן והאטימות ליסוד הניצול וההשפלה הכרוך באופן בלתי נמנע בזנות הלכו והתרחבו בשלושים השנים שעברו מאז ראתה היצירה אור. הם הפרו והצמיחו את פרסום החוצות הבוטה המציע נשים עירומות כסחורה זולה במיוחד, את הסחר בנשים על כל היבטיו שהאינטרנט והגלובליזציה מעצימים ומטפחים, ורע מכול – את התודעה הישראלית, השבויה בתפישה שהזנות היא דבר נורמאלי ומובן מאליה.

זוהי הנקודה שבה הספרות נעשית חיונית. ייצוגי הזנות בספרות חשובים, משום שהם מאתגרים את תפישת הזנות כתופעה נורמאלית. אתגור שכזה, מזוויות שונות, משותף לשלוש היצירות שעמדו במרכזו של הפרק. אצל רות של לאה גולדברג, ואסילבייב של צ'כוב וגולדמן של שבתאי יוצר המגע עם הזנות תגובה מיוחדת. יש לה אופי שונה אצל כל אחת ואחד מהם, אבל משלוש התגובות מצטיירת הזנות כפי שהיא באמת – שונה מכל דבר אחר.